

МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARNI MILLIY-MA'NAVIY RUHDA TARBIYLASHDA TARBIYACHINING KASBIY YONDASHUVI

Ilmiy rahbar

Soliyev Ilhomjon Sobirovich

FarDU Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PHD), dotsent

Shokirjonova Zuhraxon Murodjon qizi.

Farg'ona davlat universiteti

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi

[*zuhraxon0307@gmail.com*](mailto:zuhraxon0307@gmail.com)

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni milliy-ma'naviy ruhda tarbiyalashda pedagog-tarbiyachining kasbiy yondashuvi tahlil qilinadi. Maqola milliy o'zlikni saqlash va rivojlantirishda maktabgacha ta'lim tizimidagi tarbiyachilarning mas'uliyatini ta'kidlaydi hamda samarali kasbiy yondashuv shakllantirishning ahamiyatini yoritadi.

Kalit so'zlar: tarbiya jarayoni, tarbiyaning maqsadi, tarbiyalash metodlari, ko'p qirrali jarayon, obyektiv omillar, subyektiv omillar, tarbiyaning uzluksizligi, tarbiyaviy ish rejasi, tarbiyaviy tadbirlar, tarbiyalanganlik natijalari

Kirish.

O'zbekistonda o'sib borayotgan avlodni sog'lom va har tomonlama yetuk voyaga yetkazish, ta'lim-tarbiya jarayoniga samarali ta'lim va tarbiya shakllari hamda usullarini joriy etishga qaratilgan maktabgacha ta'limning samarali tizimi tashkil etildi. Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, bolalarning sifatli maktabgacha ta'limdan teng foydalanishini ta'minlash, maktabgacha ta'lim xizmatlarining nodavlat sektorini rivojlantirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasi ishlab chiqildi.

Konsepsiyada maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish vazifasi belgilangan. Maktabgacha yoshdagi bolalarni intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy jihatdan har tomonlama rivojlantirish uchun barcha sharoitlarni yaratish talab etiladi.

Asosiy qism.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirish bolalarning rivojlanganligi darajasini va ularning umumiy boshlang'ich ta'limga tayyorligini, shuningdek, ularning ijtimoiy, shaxsiy, hissiy, nutqiy, jismoniy va ijodiy rivojlanishini baholash asosida amalga oshiriladi. Bunda bolalarda Vatanga muhabbat hissini, oilaga, o'z xalqining milliy, tarixiy, madaniy qadriyatlariga hurmat, atrof-muhitga nisbatan ehtiyotkorona munosabatni shakllantirishga alohida e'tibor qaratiladi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida ma'naviy-ma'rifiy ishlarni samarali tashkil etish uchun maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini, shuningdek, bolaning rivojlanishi va uning umumiy boshlang'ich ta'limga tayyorligini kompleks baholashning yangi mexanizmlarini ishlab chiqish va joriy etish talab etiladi. Bolalarni sog'lom turmush tarzini yuritishga o'rgatish, gimnastika va faol o'yinlar bo'yicha mashg'ulotlar o'tkazish, jismoniy tarbiya mashg'ulotlari va sportga qiziqish uyg'otishni shakllantirishda ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarning to'g'ri tashkil etilishi ko'zlangan natijalarga erishish imkonini beradi.

Ma'naviy-ma'rifiy ishlarni to'g'ri tashkil etish orqali maktabgacha ta'lim muassasalarida ma'naviy-ma'rifiy ishlar jarayonida bolalarda o'z tuyg'ularini boshqarish ko'nikmalari rivojlantiriladi; o'z xatti-harakatlarini axloqiy boshqarish ko'nikmalari yuzaga keladi; shaxsiy fazilatlar asoslari paydo bo'la boshlaydi; ijtimoiy motivlar va milliy an'analarga qiziqish paydo bo'ladi, o'zini namoyon qilishga intilish boshlanadi; o'z tengdoshlari orasida muvaffaqiyatga erishish

ehtiyoji tug‘iladi; o‘ziga o‘zi baho berish, tevarak-atrofdagilarga ma’naviy-axloqiy munosabat paydo bo‘la boshlaydi.

Maktabgacha yoshda bola faoliyatining yetakchi turlari – muloqot, o‘yinlar, mashg‘ulotlar. Mazkur jarayonlarda bola ma’naviy-axloqiy ko‘nikmalarni egallay boshlaydi.

Har qanday jamiyatda barkamol avlodni tarbiyalash, voyaga yetkazish va uni ma’lum bir kasbga yo‘naltirish og‘ir va mashaqqatli mehnat evaziga amalga oshiriladi. Mamlakatimiz Biringhi Prezidenti I.A.Karimov “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch” asarida o‘qituvchining kasbiy faoliyatiga shunday ta’rif beradi: “Barchamizga ayonki, inson qalbiga yo‘l, avvalo ta’lim-tarbiyadan boshlanadi. Shuning uchun qachonki bu haqda gap ketsa, ajdodlarimiz qoldirgan bebaho merosni eslash bilan birga, ota-onalarimiz qatori biz uchun eng yaqin bo‘lgan yana bir buyuk zot – o‘qituvchi va murabbiylarning olijanob mehnatini hurmat bilan tilga olamiz. Muxtasar qilib aytganda, maktab degan ulug‘ dargohning inson va jamiyat taraqqiyotidagi hissasi va ta’sirini, nafaqat yoshlarimiz, balki butun xalqimiz kelajagini hal qiladigan o‘qituvchi va murabbiylar mehnatini hech narsa bilan o‘lchab, qiyoslab bo‘lmaydi”.

Mamlakatimizning kelajagi, mustaqil O‘zbekistonning istiqboli, ta’lim sohasida olib borilayotgan islohotlarning muvaffaqiyati ko‘p jihatdan tarbiyachi - o‘qituvchiga, uning saviyasiga, tayyorgarligiga, fidoyiligiga, yosh avlodga ta’lim berish va barkamol inson darajasida tarbiyalab, voyaga yetkazishga nisbatan shijoatiga bog‘liq.

Ma’lumki, ta’lim muassasalarida tarbiyaviy jarayon bevosita o‘qituvchi tomonidan tashkil qilinadi va olib boriladi. Yangicha ijtimoiy sharoitda ta’lim-tarbiyadan ko‘zda tutilayotgan maqsadlarga erishish, o‘quvchilarning dars va darsdan tashqari xilma-xil tarbiyaviy faoliyatlarini uyushtirish, ularni bilimli,

odobli, e'tiqodli, vatanparvar, mehnatsevar, barkamol inson qilib o'stirish va kasbga yo'naltirish o'qituvchilar zimmasiga yuklatilgan.

Ko'pchilik yosh o'qituvchilarda, ta'lim berish mahoratiga qaraganda tarbiyachilik mahoratini egallash jarayoni qiyin kechadi. Albatta buning obyektiv sabablari bor: tarbiya tushunchasi, insonning aqliy imkoniyatlarini rivojlantirish, axloqan pok, estetik didli, mehnatsevar qilib tarbiyalash omili bo'lib, ta'lim berish ko'nikmalarini egallashga qaraganda keng ma'nodagi tushuncha bo'lganligi uchun doimo ziddiyatlarga va tasodifiy hodisalarga boy. Tarbiya – o'qituvchi va o'quvchi (tarbiyachi va tarbiyalanuvchi)lar o'rtasida tashkil etiluvchi pedagogik faoliyat bo'lib, tarbiyalanuvchini ma'lum bir maqsadga muvofiq takomillashtirish uchun shaxsga muntazam va tizimli ta'sir etish, jamiyatning ijtimoiy-tarixiy tajribalariga yondashib shaxsni har tomonlama shakllantirish, uning xulq-atvori va dunyoqarashini, ijtimoiy ongini tarkib toptirishda xalqning boy mafkuralariga yo'naltirilgan qizg'in faoliyat jarayonidir. Tarbiya asosida tarbiyalanuvchining ongi shakllanadi, ma'naviy boyligi va his-tuyg'ulari rivojlanadi, o'zida ijtimoiy hayotda o'z o'rnini topish uchun zarur bo'lgan, kishilar bilan o'zaro munosabatni to'g'ri tashkil etishga xizmat qiladigan axloqiy odatlar hosil bo'ladi.

Tarbiya jarayonida jamiyatning shaxsga nisbatan axloqiy talablariga muvofiq keluvchi xulqiy malaka va odatlarini hosil qilish lozim. Bunga erishish uchun o'quvchining ongi, hissiyoti va irodasiga o'qituvchi tomonidan pedagogik mahorat qonuniyatlari asosida ta'sir etib boriladi. Agar ularning birortasi e'tibordan chetda qolsa, maqsadga erishish qiyinlashadi. Tarbiyaning mohiyati va mazmuni mamlakatning ijtimoiy-siyosiy maqsadlarini ifodalaydi, jamiyatning fuqarolar oldiga qo'yadigan talablaridan kelib chiqib asoslanadi. Zero, har bir xalqning taraqqiy etishi, davlatlarning qudratli bo'lishi avlodlar tarbiyasiga ko'p jihatdan bog'liqligi qadimdan o'z isbotini topgan.

Tarbiya xususida taniqli o‘zbek adibi Abdulla Avloniyning “Alhosil, tarbiya bizlar uchun yo hayot, yo mamot, yo najot – yo falokat, yo saodat – yo razolat masalasi dur” – deb aytgan fikrlari barcha millat vakillarining tarbiyasiga mos keluvchi haqiqatdir. Ushbu fikrlardan anglaniladiki, shaxs tarbiyasi xususiy ish emas, balki ijtimoiy, milliy va davlat ishidir.

Pedagogning tarbiyachilik faoliyatining mazmunida, oldinga qo‘yilgan maqsad va vazifalarga muvofiq o‘quvchilar tomonidan o‘zlashtirilishi lozim bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakalar, shaxs xulq-atvori hamda sifatleri mohiyati aks etadi. O‘qituvchi tarbiya mazmunini shaxsning shakllanishiga qo‘yiluvchi ijtimoiy talablar mohiyatidan kelib chiqib, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot, kishilik munosabatlari mohiyati va darajasi, shuningdek, jamiyat mafkurasi g‘oyalari asosida belgilaydi. Shu bilan birga, tarbiyaviy faoliyat avvalo o‘qituvchining pedagogik mahorati, yuksak tashkilotchilik faoliyatiga ham bog‘liqdir:

1. Pedagogning tarbiyachilik mahorati – o‘quvchilar dunyosiga kirib borishida, ularning mehriga sazovor bo‘lishida, ta’lim muassasasidagi pedagogik faoliyatni to‘g‘ri va ma’lum bir maqsadga yo‘naltira olishida namoyon bo‘ladi.

2. Pedagogning tarbiyachilik mahorati – bu maktab o‘quvchisini har taraflama rivojlantiruvchi pedagogik vaziyatlarni to‘g‘ri tashkil qila olish malakasidir.

3. Pedagogning tarbiyachilik mahorati – bu “o‘qituvchi-o‘quvchi” munosabatini bir zumda ijobiy tomonga hal qilish emas, balki o‘quvchilar jamoasi va alohida shaxsga tarbiyaviy ta’sir etish, jamoada tarbiyaviy muhitni bir maromda tashkil qilishdir.

4. Pedagogning tarbiyachilik mahorati – bu faqat kasbiy bilimlarni mukammal egallash emas, balki tarbiya qonuniyatlari hamda o‘quvchilar jamoasi

hayotini tashkil qilish qonuniyatlaridan kelib chiqadigan usul va metodlarning amaliyotga tatbiq etishidir.

5. Bilim va unga asoslangan ko‘nikma va malakalar – o‘qituvchi tarbiyachilik mahorati mohiyatining asosi hisoblanadi. Pedagogdan tarbiyachi sifatida intellectual qobiliyatlar tizimiga ega bo‘lish talab etiladi. U tarbiyachi sifatida o‘zida ushbu qobiliyatlarni yillar davomida shakllantirib borishi zarur.

Jamiyat taraqqiyotida tarbiyaning asosiy mohiyatini shunday ta’riflaydi: “...Ertangi kunimiz, hayotimizning farovonligi, ...ertangi istiqbolimiz, ertangi iqbolimiz barcha ezgu niyatlarimizning amalga oshirilishida, birinchi navbatda bizning o‘rnimizga kelayotgan yosh avlodimizni har taraflama yetuk insonlar qilib tarbiyalashga, voyaga yetkazishga chambarchas bog‘liqdir”.

Tarbiyachi-o‘qituvchining mahorati har bir o‘quvchiga alohida yondashuv imkoniyatlarini topish, o‘quvchi iste’dodida namoyon bo‘ladigan holatlarda uning faolligini oshirishga qaratiladi. Tarbiyachi-o‘qituvchi tomonidan uyushtiriladigan tarbiyaviy tadbirlarga qo‘yiladigan asosiy talablar: tarbiyaviy tadbirlar hech qachon tasodifiy bo‘lmasligi va har bir tadbirga puxta tayyorgarlik ko‘rilishi lozim.

Ijtimoiy psixologik tizim. Tarbiyachining mahorati – bu tarbiyalanuvchilarni ma’lum bir maqsadga muvofiq tarbiyalash uchun mo‘ljalga olish san’atidir. Bolalarlar har kuni quvonchli daqiqalarni, katta va kichik ko‘ngilsizliklarni birgalikda boshdan kechiradilar. Ular tarbiyachi-pedagogning o‘zlariga nisbatan yaxshi va yomon, yoki insoniy munosabatlarini tez ajrata oladilar va bunga darhol o‘z “javoblarini” qaytaradilar. Ijtimoiy psixologik bilim va malakaga ega bo‘lish tarbiyachi-o‘qituvchida uddaburonlikni va sezgirlikni shakllantiradi.

Estetik tizim. Agar tarbiyaviy vosita, usul va metodlar orqasida yetakchi g‘oya turmasa, texnologik tizim va ijtimoiy psixologik munosabatlar tizimi

maqsadli tarbiyaviy natijalar bermaydi. Tarbiyachi-pedagogning har bir harakati, bolalarning estetik madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Tarbiyachi faoliyati hayotiy me'yor va qadriyatlar asosida olib borilishi kerak, shundagina, o'quvchining tarbiya jarayonidagi faolligi ta'minlanadi. Dunyoqarashi hali to'la-to'kis shakllanmagan o'quvchilar uchun o'qituvchining hayotiy tajribalari, shaxsiy namunalari ham estetik tarbiyaviy ta'sir kuchiga egaligini unutmaslik kerak.

Tarbiya jarayoni ko'p qirrali jarayon bo'lib, unda tarbiya mohiyatini yoritishga xizmat qiluvchi ichki va tashqi subyektiv va obyektiv omillar ko'zga tashlanadi. Tarbiya faoliyatining mazmuni, yo'nalishi va shakli obyektiv sharoitlar bilan qanchalik mutanosib kelsa, o'quvchi shaxsini maqsadga muvofiq shakllantirish borasida o'qituvchi muvaffaqiyatga erishadi. Tarbiyachi-pedagog tarbiya jarayonining ko'p qirrali ekanligini, uni tashkil etish va boshqarishda nafaqat tarbiyachi faoliyati, balki o'quvchining yosh va psixologik xususiyatlari, shaxsiy o'ziga xos jihatlari, o'y-fikrlari, hayotiy qarashlari ham muhim ahamiyatga ega ekanligini unutmasligi kerak.

Tarbiyaning uzluksizligi. Tarbiyaning yana bir xususiyati uzoq muddat davom etishidir. Tarbiya natijalari tez sur'atda yoki yaqqol ko'zga tashlanmaydi. O'zida insoniy sifatlarni namoyon eta olgan shaxsni tarbiyalab voyaga yetkazishda uzoq muddatli davr talab etiladi. Shaxsning muayyan vaqtning o'zida, turli qarashlar mavjud sharoitda harakat qilishi tarbiya jarayonini murakkablashtiradi. Ta'lim muassasalarida olib borilayotgan tarbiyaviy faoliyat shaxs ongi, dunyoqarashini shakllantirishga qaratilgan. Binobarin, yoshlik yillarida insonning asab tizimi yuqori darajada ta'sirchan hamda beqaror bo'ladi. Shu bois tarbiyada muvaffaqiyatga erishish uchun o'qituvchi bolalarni o'quvchilik yillarida to'g'ri tarbiya berish lozimligini talab etadi. Tarbiyachi-pedagoglarda ijobiy sifatlarni qaror toptirishda yagona maqsad sari yo'naltirilgan, bir-birini to'ldiruvchi, boyitib boruvchi, takomillashtiruvchi faoliyat alohida ahamiyat kasb

etadi. Shu bois oila, ta'lim muassasalari, jamoatchilik hamkorligida tashkil etilayotgan tarbiyaviy tadbirlarning uzluksiz o'tkazilishiga erishish lozim.

Tarbiyaviy ishlarni rejalashtirish. Tarbiyaviy maqsadlarni amalga oshirish uchun reja tuzish va uni bajarish tarbiya samaradorligini ta'minlashning asosiy yo'lidir. Tarbiyachi-pedagogning tarbiyaviy ishlarni rejalashtirishi – ijodiy jarayon. Tarbiyaviy ish rejasida mehnat tarbiyasiga alohida ahamiyat beriladi.

Ma'lumki, tarbiyalanganlik natijalarini hisobga olish o'quvchilar xulqida, ularning o'qish va mehnatga munosabatlaridagi o'zgarishlarni ifodalaydigan pedagogic o'lchamdir. Tarbiyaviy faoliyat samaradorligini aniqlash masalasi murakkab masaladir. Hech qachon tarbiya natijalarini o'tkazilgan tadbirlar, ishtirok etgan o'quvchilar soni bilan belgilab bo'lmaydi. Tarbiyaviy ish samaradorligi tarbiylanuvchilarning tarbiyalanganlik darajasi bilan baholanadi. Tarbiyachi ijodkor bo'lishi, tarbiylanuvchilarni ham ijodiy faoliyat yuritishga jalb etishi, har bir tarbiyalanuvchida o'zini va o'zgalarni hurmat qilishga ishonch hosil qilishi lozim.

Xulosa.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni milliy-ma'naviy ruhda tarbiyalashda pedagog-tarbiyachining kasbiy yondashuvi muhim ahamiyatga ega. Tarbiyachining milliy qadriyatlarga chuqur hurmati, kasbiy malakasi va pedagogik uslublari bolalarda milliy o'zlikni shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shu bilan birga, tarbiyachining doimiy o'zini takomillashtirishi, milliy-ma'naviy tarbiya sohasidagi yangiliklarga tayyorligi samarali tarbiyaviy jarayonni ta'minlaydi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida pedagoglarning kasbiy yondashuvini rivojlantirish orqali bolalarda mustahkam milliy-ma'naviy asos yaratish mumkin.

Bu esa kelajak avlodning milliy ong va madaniyatga sadoqatli, barkamol shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2021-yil 19-yanvar kuni ma’naviy-ma’rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirishga bag‘ishlangan videoselektor yig‘ilishida so‘zlagan nutqi. – T. Xalq so‘zi. 2021. 20-yanvar.

2. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – T.: Ma’naviyat, 2008. – 107 b.

3. Boymurodova G. O‘qituvchilarning kasbiy-shaxsiy sifatlarini shakllantirishda interfaol yondashuvning o‘rni // Uzluksiz ta’lim j. – T.: 2008. №1, – B - 44-47.

4. O‘zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan Davlat talablari. - T.: 2018.

5. Abdullaeva, M. (2019). Maktabgacha ta’limda milliy-ma’naviy tarbiya. Toshkent: Fan va Texnologiya.

6. Ergashev, A. (2020). Pedagogik yondashuvlar va milliy tarbiya. Toshkent: O‘qituvchi.

7. Ismoilova, N. (2018). "Maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy qadriyatlarni shakllantirish." Pedagogika va psixologiya jurnal, 3(12), 45-52.

8. Karimov, S. (2021). Kasbiy pedagogik yondashuvlar: nazariya va amaliyot. Toshkent: Universitet nashriyoti.